

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2024-28-1-29-42>

УДК 329.733+351.858]:191.311

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4763-1673>

Іван БЕХ,

доктор психологічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України,
Інститут проблем виховання НАПН України
м. Київ

НАЦІОНАЛЬНА СОЛІДАРНІСТЬ У КОНЦЕПТУАЛЬНО-НАСТАНОВНИХ МЕЖАХ

Анотація. Сучасна педагогіка, яка опікується важливою сферою особистості та її становленням, підійшла до межі, коли відкриваються реальні можливості (через вироблення відповідних методологічних принципів, теоретичних позицій і технологій) вирішувати проблеми світоглядно універсального рівня. Такою є проблема національної солідарності.

Мета статті – розкрити сутність конструкту «національна солідарність» та окреслити виховні інваріанти її розвитку. Її завдання: здійснити логіко-науковий огляд проблеми національної солідарності; запропонувати структурну модель категорії національної солідарності; дати більш-менш розгорнуту характеристику вичлененим структурним компонентом; розкрити низку виховних правил, що адекватно відображають сутність національної солідарності та призводять до відповідних змін вихованців. Для досягнення мети статті використано метод теоретичного (синтетичного) осмислення заявленої проблеми, метод структурно-логічного супроводу наукового пошуку, метод змістового нароцування щодо поставленої мети.

Окреслено, що рушійним пунктом в осягненні національної солідарності є чітке, логічно вивірене поняття щодо цієї феноменології. Цим уперше фіксується інноваційний компонент, процесуальне розгортання якого й окреслює теоретико-дослідницькі межі. Останні є продуктивними не як наукові конструкти, а як такі, що задають рамково-структурну схему безпосередньо змістової спрямованості, що веде до успішного досягнення кінцевої мети: становлення і розвитку цієї духовної категорії.

Доведено, що з огляду на це поняття національна солідарність у своєму виховному русі представляється категоріями: гуртування, особливий стан, мотив єдності, виховні принципи, виховні правила. Ці структурно-процесуальні категорії в міру їхньої значущості (і в межах наукової статті) інтерпретуються в причино-наслідковому обґрунтуванні, що задає послідовне прямування до очікуваного результату. Останній обумовлений відповідними виховними процедурами, які дозволяють кожному вихованцеві реалізувати свій потенціал у межах оволодіння цінністю національної солідарності.

Ключові слова: виховання, виховні принципи, духовне тяжіння особистості, методологічний рівень, мотив єдності, національна солідарність, особливий внутрішній стан, педагогіка виховання, правила виховання.

© Іван Бех, 2024

Вступ. У пошуках моделей, що гармонійно б чинили вплив на зростаючу особистість, науковці й практичні педагоги часто намагалися обмежитися тими перетворювальними варіантами, які, як вони вважали, регламентують її вільну (однак рамково вікову) дію. Цим самим між зростаючою особистістю вільно чи невольно окреслювався бар'єр, своєрідне табу на прагнення бути дорослим, звичайно у певних змістових рамках. І все ж, зважаючи на цей освітній імператив, вважалося хорошим тоном говорити про «школу життя» учнівської молоді. Однак тут без категорії достойного життя (яке у основних рисах має бути спільним з життям дорослих) нині не обійтись. Тому-то поняття життя владно стає головним орієнтиром і для початку процесу учнівської освіти, і для її завершення.

Тим більше, що проблеми рангу національної солідарності, неможливо вирішувати старими методичними уявленнями, а отже й традиційними технологічними інструментами. Наше завдання у цьому плані — експлікувати нові погляди чи підходи, зокрема стосовно заявленої у статті теми.

Так, В. Сухомлинський у своїх пошуках духовно-методологічного рівня щодо ідеалу людини і такої ж височини суспільства настоює на категорії «мудрості». «Якби всі, всі без винятку молоді люди — і жінки, і чоловіки — зрозуміли цю мудрість до кінця — у нас було б гармонійне суспільство, його краса, моральна чистота і щастя» [6, с. 243].

Р. Сойчук, пропонуючи модель громадянина української державності, найближче наближається до ідеї національної солідарності. «Це ідеал, - наголошує вона, - повноцінної творчої людини, ідеальності з власним поглядом на світ, з бажанням впливати на долю світу, з бажанням змагатися з іншими людьми та їх випереджати, з внутрішньою необхідністю ставити собі питання та шукати відповіді на них. Цей «Я — свідомий», схематичний ідеал щодо українського ідеалу людини» [5, с. 20].

Д. Брукс розглядає суспільство під кутом зору його духовної аури, що має його згуртувати як націю. «Кожне суспільство, на його переконання, творить власну духовну атмосферу. Це сукупність норм, вихідних засад, переконань і звичаїв поведінки та інституціоналізована сукупність моральних вимог. Духовна атмосфера, що панує довкола вас, заохочує нас до того, щоб ми були людьми певного типу» [1, с. 350].

І. Зязюн, сягаючи філософії добра, в той же час звеличено, зворушливо звертається до своєї нації «Мій народе, моя Україно! Жодне із творінь людських на Ваших теренах не посміє життям своїм Вас зрадити чи Вас проігнорувати, бо народжені вони для єдиного: Вас віншувати. Як батька-матір, як рід свій великий, як рідну землю, як свою єдину Батьківщину. Не вина тих, що не вміють це робити, або не хочуть, то їх велика біда і особиста трагедія — не вчені, не виховані, не облагороджені великою метою Добра і Любові, Істини і Краси». [3, с. 307].

В. Татенко суголосно сучасним виховним ідеям стосовно суб'єкта національної солідарності наголошує на адекватності суб'єктно-вчинкового підходу як універсального принципу. Головне у призначенні особистості — не лише знати, але й адекватно діяти, ціннісно самостверджуватися. «Сутнісну основу методу спільного вчинку, - настоює автор, - становить ідея безпосередньої індивідуальної зацікавленості креативно-перетворювальної відповідальної партнерської взаємодії двох суб'єктів пізнавальної активності. Метод спільного вчинку дозволяє суб'єктові психологічного пізнання реально наблизитися до свого об'єкта, зробити його максимально прозорим» [7, с. 282].

Зважаючи на представлені наукові матеріали, ми вправі констатувати, що наші власні пошуки стосовно проблеми національної солідарності не є плодом «закритого розумоосягнення», а мають значне теоретико-змістове підґрунтя, на якому й зростатиме досить цільне концептуально-технологічне утворення, спрямованого перетворювального (виховного) призначення.

Мета та завдання. Розкрити сутність конструкту «національна солідарність» та окреслити виховні інваріанти її розвитку.

1. Здійснити логіко-науковий огляд проблеми національної солідарності.
2. Запропонувати структурну модель категорії національної солідарності.
3. Дати більш-менш розгорнуту характеристику вичленим структурним компонентом.
4. Розкрити низку виховних правил, що адекватно відображають сутність національної солідарності та призводять до відповідних змін вихованців.

Методи дослідження: Метод теоретичного (синтетичного) осмислення заявленої проблеми, метод структурно-логічного супроводу наукового пошуку, метод змістового нарощування щодо поставленої мети.

Результати дослідження. Національна солідарність як пошукова проблема по-різному осягається тими чи іншими науковими підходами, а отже, і по-різному втілюється в певних дискурсах залежно від прямого предмету конкретної науки: культурології, соціології, психології. Здебільшого проблема національної солідарності інтерпретується в її сталому вигляді. За такої умови даються характеристики, які розкривають її смислоціннісне призначення, роль у контексті культурних надбань, рівнів розвитку з вичлененням відповідних параметрів і таке інше.

У межі педагогіки виховання вона має входити в особливому ракурсі, який, констатуючи її спорадичні особливості, й не зупиняючись на них, прагне розкрити (хоч би в певному наближенні) процес керованого становлення. Звичайно, це більш складне теоретичне завдання. Воно вимагає доцільного міжнаукового синтезу, новітніх напрацювань сучасної теорії виховання та перспективного досвіду освітньої практики.

З огляду на наголошене дамо понятійне визначення національної солідарності як пояснювального конструкту, що повинен бути розгорнутий у відповідну формувальну процедуру.

Під *національною солідарністю* розумітимемо духовне тяжіння особистості до заповітних людських ідеалів-цінностей, обрамлених глибокою свідомістю та високими почуттями стосовно нації, які пов'язані з її вірою у свою самобутню місію як постійне

прагнення до вершин добра, що формувалося і випробовувалося осередком своєї звитяжної історії та яке готує кожную особистість до вільного й успішного майбутнього.

З огляду на певну подібність категорій національної ідентичності й національної солідарності все ж наголосимо, що останній ми надаємо більшої методологічно-змістової чіткості й розкнутості, що є ознакою аргументаційної відмінності.

Національна солідарність як високе значуще соціальне явище робить народ справжнім народом, неповторною, життєдайною нацією. У контексті ж окремої особистості національна солідарність – це найвища духовна цінність, здобуток цілісного культурного напруження. Усі інші досягнення особистості мають розглядатися як дещо нижчі за значенням. Особистість із розвиненою національною солідарністю по-іншому можна кваліфікувати як духовно продуктивну.

За такого розуміння національної солідарності закономірним є фундаментальний висновок, згідно з яким її несуперечливе практичне втілення має корелювати з достатнього рівня духовно-культурним розвитком суспільства.

Нинішнє ж суспільство, надаючи перевагу матеріальній сфері, недостатньо орієнтоване на високу духовність особистості. У результаті цього вона здебільшого на перший план ставить і вирішує утилітарні проблеми, які властиві буттєвій стороні її природи. Тож потрібна радикальна зміна такої позиції. Теперішня загальна соціальна ситуація з необхідністю повинна відповідати розвиткові потенційних смислоціннісних можливостей особистості. А це означає повсюдне утвердження інноваційності суспільних стосунків, у яких виховується особистість у всіх вікових періодах. Відтак її різнобічний розвиток стає потужним капіталом, який не підпадає до історичних змін.

Процес керованого становлення національної солідарності особистості, про який нами вище наголошено, доцільно кваліфікувати збиранням (гуртуванням) індивідів у певну за кількістю групу, починаючи з малої, але яке може згодом сягати широкого загалу, аж до всієї нації. Це й відповідатиме головному науковому постулатові «розгорнути певну річ у процес», оскільки лише під час осягнення останнього можливо здобути наукове (теоретичного рівня) знання і використовувати його у формувальних цілях. Тож процес збирання стає нашим прямим предметом дослідження. Орієнтиром у ньому має бути єдність, цілісність, власне національна солідарність як *результат процесу збирання*. За такої умови принципово важливо, що збирання, або інакше гуртування, особистостей можливе лише за наявності спільних для них духовних цінностей. Тож наскільки члени певної групи володіють ними, настільки й тривалим буде процес національного збирання.

У дослідницько-виховних цілях важливим видається представлення введеної нами категорії «збирання» як пояснювальної системи з її усталеними компонентами та їхньою

послідовністю в реалізації. Відтепер системна форма категорії збирання може стати науковим підґрунтям створення відповідної технології як одиниці виховного процесу.

Означену категорію для цілісності осягнення представимо у формі схеми. Її доцільно розглядати як відповідну структурну модель сходження особистості до національної солідарності (Рис.1).

Рис.1. Структурну модель сходження особистості до національної солідарності.

Особливий стан

Сучасні теоретичні побудови стосовно виховання особистості в широкому змістовому діапазоні рис, властивостей, якостей, цінностей, звичок, уподобань, орієнтацій виходили із психологічного положення, згідно з яким індивід наділений двома фундаментальними утвореннями: рушійними силами й механізмами активності. Перші асоціюються з потребами, мотивами, інтересами, другі – зі способами пізнавальних процесів (сприймання, мислення, пам'яті, уяви).

Прямим предметом для педагогіки вихованням покладається мотивація. З нею пов'язуються перераховані вище спрямованості, зокрема духовно-моральні цінності. Однак дослідники, прагнучи досягти високого виховного ефекту, далеко не завжди отримували бажаний результат. І це всупереч застосованим різноманітним розвивальним методам і технологіям. Інтелектуальні пошуки приводять до думки про відсутність якоїсь психологічної реальності, яку слід долучити до традиційних пошуково-експериментальних схем.

Теоретичний аналіз дозволяє нам вести мову про особливу категорію «спрямованості на іншого». Кваліфікуватимемо її (за значущістю рівною вище розкритим утворенням) особливим психологічним станом особистості. Цей стан-прагнення, яке має пов'язувати індивіда, починаючи з раннього онтогенезу, з дорослими. Початково зв'язок дитини з іншими відбувається як спрямованість «на себе», коли вона перебуває у фізичній і психологічній незахищеності. Воно може продовжуватись досить тривалий час, і тоді

формується споживацький тип особистості або людина центроспрямована. Таке за сенсом ставлення важливо переорієнтувати на спрямованість «на світ людей». Останнє набуває виразного виховного значення, коли конкретизується як: «Я спрямований на іншого, що подібний на мене». У міру ж розвитку «Я» означене ставлення уточнюється фактом «духовної подібності до іншого». Звісно, така трансформація розглянутого ставлення можлива за постійної виховної роботи в означеному напрямі, коли особистість не закривається у внутрішньому світі, а спрямовує свої добрі помисли й почуття на широке людське довкілля.

Мотив єдності

Виховна продуктивність духовно орієнтованого стану спрямованості на іншого, окрім дієвої відкритості до людського світу, полягає також у мотиваційній можливості особистості до національно солідарного згуртування. Завдяки цьому стану формується властивий лише такому благородному дійству загальний мотив *бути в єдності зі всіма членами людського загалу*. Означений мотив має практично інтегрувати всіх членів угруповання на засадах вищих духовних цінностей, за яких їхні погляди спрямовуються на інтереси своєї Батьківщини. Практичне втілення цього мотиву має запобігти шляхові методичних помилок, а отже, важливо спиратися на оптимальну пояснювальну стратегію, якою є методологічний інструментарій.

Виховні принципи

Принцип пов'язування поведінкових фактів адекватною духовною цінністю. За його втілення особистість уподібнюється вищому духовно-культурному стану сучасного суспільства, розглядаючи себе його ціннісним суб'єктом. За відсутності дії означеного принципу особистість обмежує себе нижчим рівнем духовно-моральної досконалості з її фрагментарним світобаченням. Водночас поведінкові факти як реальна практика особистості (навіть якщо вона військово-патріотичного змісту) розгортаються за стимул-реактивною схемою.

Принцип домірної подвійної активності. Ідеться про внутрішню і зовнішню духовну діяльність (систему вчинків) однієї й тієї ж особистості. В її онтогенезі спочатку виникають зовнішні вчинкові діяння, які можуть тривалий час бути тотально панівними за відсутності розвитку духовної саморефлексії як необхідної засади для внутрішньої духовної діяльності. За такої умови не є винятком ситуації домінування зовнішньої активності в збиток внутрішній. За відсутності внутрішньої духовної діяльності зовнішні вчинки залишаються неусвідомленими щодо їхньої мотивації, якою виступають певні духовні властивості-цінності. Тому доцільно практикувати правило, згідно з яким, по-перше, внутрішня активність має передувати зовнішній. По-друге, необхідно добиватися гармонії у внутрішній

ціннісній ситуації, тобто знищити суперечність у думках про духовне. Лише за цієї умови особистість стає повноцінним володарем духовних діянь.

Принцип творчості в сходженні особистістю до національної солідарності. Процес сходження до цієї мети заперечує його репродуктивність, оскільки він ще не звіданий у внутрішньому досвіді особистості. Прикметно, що цей творчий момент на відміну творчості в процесі пізнання є особливим утворенням, оскільки стосується новизни в емоційних переживаннях і творенні почуттів, що відсутні у внутрішньому світі особистості. Крім того, перебіг емоційно-почуттєвих переживань теж вимагає інноваційної узгодженості.

Принцип персоніфікації нації. Він спрямований на створення в особистості вражень як емоційно сильно захоплюючих образів, які бентежать своєю присутністю у її внутрішньому світі, й процес свідомості щодо змісту такого образу. У цьому значенні доцільним видається долучення особистості до свого народу. Його необхідно представити високозначущими властивостями – цінностями й відповідними справами. А далі здійснити акт уособлення-персоніфікації, наприклад з матір'ю: «Мій народ – це любляча, турботлива мати» чи з воїном: «Мій народ як хоробрий, відважний, готовий до самопожертви воїн». Висловлюючи таке високодуховне й емоційно вражаюче судження в художній формі, особистість не залишиться байдужою, а проявить духовний потяг до своєї нації. Крім того, абстрактне поняття «народ» у свідомості особистості набуде чуттєвих рис, стане конкретнішим.

Принцип духовної рефлексії. За його розгортання особистість проявляє найвищий рівень духовної активності. Ця внутрішня пошукова лабораторія виходить далеко за межі власних етичних надбань, а долучає до них і більш соціально широкі настановлення, доцільно узгоджуючи із власними або ж суттєво коригуючи їх. Процес духовної рефлексії повинен закінчуватись у добродійних судженнях-якостях та ігнорувати всі негативні утворення. До простору рефлексії бажано долучити емоційно сильні й суб'єктивно значущі судження – «крилаті порівняння». «Цінуй духовні надбання як зіницю своїх очей», «Ти не хочеш бути несправедливим, як не хочеш бути голодним», «Ти не любиш злодіянь, як не любиш своєї хвороби», «Багато є добродійних ровесників, але ти перевищуєш їх».

Виховні правила

Виокремлені виховні принципи конкретно методологічного рівня дозволяють у єдиному орієнтовному ключі запропонувати низку виховних правил, за суттю яких має розгортатися процес збирання особистостей як сходження до єдності, що конститує їхню національну солідарність.

Правило 1. Ціннісні орієнтації окремої особистості повинні бути тотожними членами всього угруповання.

За цієї вимоги процес збирання як прямування до національної солідарності не зустрінатиме серйозних перепон. Щоб така ситуація стала реальністю, потрібні спрямовані дії конкретної особистості. Їхня необхідність пояснюється тим, що вона здебільшого не займається духовно моральним самоаналізом. Якщо таке явище і трапляється, то воно досить поверхнєве, оскільки йому бракує чіткості у формулюванні самої високозначущої мети: заради чого особистість це робить. Тож тепер їй необхідно чітко зорієнтуватися щодо спрямованості мети на менш чи більш широке людське довкілля. Причому останнє має виступити у свідомості особистості не узагальнено, а у всій індивідуальній повноті його членів. До того ж якраз вищі духовні цінності, як символи нації, мусять стати предметом міжособистісного збирання. Це означає заперечення взаємин «Я – МИ», коли йдеться про індивідів як таких. Вони зміщуються з першого плану самоусвідомлення, а їхнє місце займають спільні цінності. І відтепер це є ставлення, що підіймає на перше місце групові духовні цінності. Звісно, воно нове у внутрішній роботі конкретної особистості, тому викликає процес емоційного хвилювання під час його використання й перетворення в особистісний досвід розмірковування і не лише в цій конкретній ситуації опанування. З метою зняття цього емоційного напруження пропонується така мовленнєва формула: «Бажаю, щоб мої духовні цінності були й цінностями нації». Відтепер ця формула з метою перетворення в переконання повторюється в аналогічних поведінково-ціннісних умовах. Таким видається один із фрагментів процесу збирання, спрямованого на національну солідарність розвиненої особистості.

Правило 2. Бути цікавою особистістю.

У процесі гуртування помітна виховна роль належить тим внутрішнім утворенням особистості, які не лише характеризують її як суб'єкта духовно-моральних цінностей, а й представляють як особистість широко компетентну. Це особлива її сторона, яка є свідченням її універсалізму. Цікава особистість має перевагу в тому контексті, що вона виявляється сильним подразником для інших осіб, які з готовністю демонструють їй свою вдячність, захоплення, повагу. Таке емоційно насичене тяжіння до цікавої особистості робить міжособистісну взаємодію не просто певною справою, а фрагментом повноцінного життя, коли вікові й освітні нормативи не суперечать одні одному.

Відбувається в таких умовах кардинальна зміна мотиваційного підґрунтя супроводження процесу національної солідарності, за якого навіть особистісно недосконалі учасники починають працювати на психологічному оптимумі, виявляючи зростаючі ціннісні орієнтації в широких соціальних межах, що й корелює із суттю національної солідарності.

Тож міжособистісна взаємодія як фрагмент повноцінного життя стає реальним явищем, коли цікава особистість (бажано, щоб вона була і груповим лідером) проявляла себе за такими напрямками:

1) представлення змісту, на якому розгортається спілкування, у більш широкому контексті, коли до нього долучаються «живі» аспекти персонального бачення й переживання, наводяться динамічні особливості сюжету розповіді;

2) у процесі спілкування відбувається мовленнєве обрамлення дотепними пасажами, життєвими прикладами, жартівливими нюансами;

3) використовуються виразні невербальні форми спілкування: жестикуляція, тілесна постава, звукова палітра.

Зважаючи на різнобічність розвитку цікавої особистості в нашому представленні, необхідним завданням виявляється розроблення відповідної методичної програми для оволодіння нею як складовою фахового вдосконалення вихователя.

Правило 3. Сприяти груповій взаємозалежності.

Ідеться безпосередньо про один із провідних механізмів процесу збирання, від успішності якого залежить ефективність становлення національної солідарності. Тому пошук оптимальних засобів олюднення означеного процесу виявляється досить важливим саме у зв'язку з прикладним діянням. Це значить: якою має бути сукупність особистостей, щоб остання відповідала поняттю «група». Доцільно вважати, що група як розвинене утворення не є сукупністю індивідів, які лише «існують поряд», а сукупністю, що перебуває в індивідних зв'язках, тобто члени групи «існують разом», домагаючись таким чином певної спільної мети, якої окремий індивід досягти не зможе. За такого тлумачення розкривається справжнє групове життя у всій його дієвій складності й динаміці. Тож взаємозалежність як міжособистісне відношення й має виступати в межово узагальненій формі. Його ж конкретизація мусить охоплювати основні поведінкові різновиди, пов'язані з процесом збирання національної солідарності.

Отже, вичленену взаємозалежність розглянемо, по-перше, як піклування один про одного, коли члени групи схильні надавати певну матеріальну чи особистісну допомогу і практично надають її щодо дій національно солідарного змісту. Вищий рівень такої допомоги доцільно пов'язувати із самоініціативою члена групи щодо свого ровесника. Не втратить власного ціннісного сенсу, коли член групи, який потребує допомоги, звернеться до товариша з відповідним проханням.

По-друге, важливими будуть і дії членів групи, які мотивуються почуттям щедрості. Остання як духовне утворення особистості реально репрезентує міру її певної підтримки. Тут особистість утілює себе найвищим рівнем самоутвердження і в такий спосіб стимулює

інших членів групи до такої ж поведінки. Таким чином, щедро спрямована особистість має всі внутрішні підстави очікувати щедрості від свого соціального оточення. У такій високоціннісній ситуації, за якої інша особистість стає частиною нашого «Я-духовного», виховується справжня безкорисливість як духовний ідеал.

По-третє, групова взаємозалежність як теоретичний конструкт і міжособистісна реальність буде суттєво неповною, якщо не ввести в широкий обіг ще одну складову, яку можна номінувати захистом як особливою особистісною дією. Звернемо увагу, що ситуації захисту того чи іншого члена групи невідворотно виникають, оскільки є реальним моментом її ціннісного становлення, коли ще немає одностайної злагоди щодо дійсних мотивів групової поведінки й діяльності з огляду на прийняту мету. Особливо якщо йдеться про цілі вершинні, на зразок національної солідарності. Тож можна стверджувати, що необхідність прецедентів захисту здебільшого виникає за умов непорозуміння між членами групи. Науковою мовою це слід трактувати як відсутність осягнення внутрішнього світу людини або його недосконалість, зокрема фрагментарність сприйняття.

У звичних групових реаліях життя розбіжності виникають у оцінці певних дій між більш і менш духовно морально розвиненими членами групи, між тими з них, хто перебуває в ширшій соціально роліній орбіті і хто дистанціюється від неї. Відтак шлях до групової ціннісної згуртованості має пролягати через втілення думки «Я – захищаю», «Мене – захищають». Екстраполяція її видається досить перспективною в контексті широкого загалу ціннісних однодумців, які зобов'язані достойно утверджувати національну солідарність.

Правило 4. Ділитися власним досвідом національної солідарності.

Певній групі, у якій ще залишається незвіданим сенс національної солідарності, властиві змістовно строкаті процеси, які різною мірою захоплюють її. Тут усе залежить від емоційної схильності того чи іншого члена групи, і вона безпосередньо спрямовує його до конкретної мети й відповідного способу життєдіяльності. Очікувати в цих умовах, що індивід самостійно змінить свою життєву стратегію, видається недоцільним. Хоча таке може й трапитися, якщо в результаті особистісної рефлексії виникне момент розчарування минулим та сформується поштовх до пошуку чогось нового. Однак поспішати до нього достатніх сил однаково в них бракуватиме. А так важливо стати в позицію значущого старту.

Цим індивідам пощастить, якщо на їхньому шляху зустрінеться особистість, яка випробувала життя за покликом національної солідарності. Вона не має бути чужою серед своїх, а певною мірою безконфліктності репрезентувати себе у своєму ціннісно-смысловому здобуткові іншим.

Вона мусить однозначно подати знак, якою вона є не лише у своїх духовних пріоритетах, а й у самому способі їхнього досягнення. За цим останнім розгортається

інтимно-особистісний простір високого спілкування. І хоча йому не достає методичної досконалості, однак воно протікає однією мовою, оскільки це напучування ровесника.

Водночас він душевно відчуває, як скорочується між ними ціннісна дистанція. Тепер для всіх членів групи стає яснішим водорозділ між їхнім минулим і майбутнім, носієм якого є національно розвинений ровесник.

У такій ціннісно-змістовій взаємодії душевної сповіді ровесника і внутрішньої рефлексивної роботи всіх ровесників у них і відбувається духовне «преображення» під знаком національної солідарності.

Правило 5. Культивувати групове духовне розмірковування.

Його необхідність пояснюється свідомим ставленням особистості до процесу національного збирання, яке втілюється у відповідній єдності. Прямим предметом такого розмірковування має виступити різнобічне пояснення сенсу національної солідарності як групової мети та її суспільно важливої реалізації. Духовне розмірковування є достатньо результативним, якщо воно розгортається як спільна дія всіх членів групи.

Кожен з них повинен представити на обговорення особистісне судження, незважаючи на ступінь його вдалості чи доречності. Однак його змістова недосконалість не має бути приводом для огульного групового нехтування, а доцільним виявиться його аналіз із вичлененням із продуктивної пошукової змістової сторони, яку все ж необхідно логічно впорядкувати у формі, зрозумілій для всіх членів групи.

Такі мисленнєві відмінності між членами групи узагальнено проявляються в межах взаємин «згода – розходження», де той чи інший її член працює «на найвищій напрузі» внутрішніх можливостей, особливо проявляючи такі вольові якості, як настійливість і витривалість. Тут необхідно, щоб члени групи не зосереджувалися на розходженнях, оскільки такий їхній диспут виявиться змістовно пустим. Тож важлива швидкість долучення до згоди, яка змушує суб'єктів концентруватися на основному й нехтувати несуттєвим у своїй дискусії. Ця групова якість вимагає сформованості в суб'єктів єдиного понятійного глосарію, тобто однозначного розуміння змістового матеріалу. У іншому випадку вони «розмовлятимуть на різних мовах», що значно ускладнюватиме процес згоди.

За цих умов їхні розумові погляди концентруються на єдиному можливому пошуковому варіанті, і таке дійство стає цілком творчим актом духовної згуртованості. Розвивальна перевага означеного акту й полягає у тому, що він засвоюється кожним членом групи в добродійних судженнях, які перетворюються на відповідні особистісні якості як потенціальні мотиви до національно важливої діяльності.

Загалом можна стверджувати, що духовне розмірковування – це духовна їжа, яка задовольняє голод духу особистості, що стала на цей шлях. Його проходження

супроводжується вищою емоційною спонукою, яка внутрішньо переживається як духовна жага, що не дозволяє особистості відхилитися в тимчасових пориваннях, які ускладнюють її просування до кінцевої мети.

Важливим є також факт підкріплення переживанням духовної жаги вище наголошеного загального мотиву бути в єдності зі всіма членами людського загалу. Прикметно, що відтепер емоційні поривання національно патріотичного й військово патріотичного характеру, що конституюють національну солідарність особистості, стають просякнутими глибоким усвідомленням цього високо гуманного діяння.

Обговорення. Національна солідарність – вищий духовний стан громадян, що репрезентує сенс їхнього життя та реалізує здоровий потенціал природи кожної особистості. Національна солідарність у такому значенні виявляється ціннісним абсолютом держави, за якого її соціальні, політичні й економічні цілі мають узгоджуватися із цим високим суспільним пріоритетом.

Звичайно, сходження зростаючої особистості до цієї національної вершини, що уособлює всезагальну єдність, вимагає повсюдного використання нової освітньої філософії, яка орієнтована на різнобічний розвиток людини як громадянина-патріота своєї батьківщини. Такий розвиток не має бути лише внутрішнім скарбом, як інколи на цьому зупиняються, а таким, що постійно змінює життя і окремої особистості, і всього національного загалу. Якраз ця ціннісна винесеність особистості в широкий людський простір і робить її повноцінно функціонуючою, справжнім майстром достойного буття, що сповна реалізується.

Відтак згадана нами освітня філософія повинна перетворювально стосуватися життя зростаючої особистості. Тож формування в неї прагнення до високої ціннісної спорідненості та автономії, прагнення до духовно-моральної досконалості має стати її життєвою тенденцією.

Водночас виховувати в зростаючої особистості почуття національної солідарності не означає тримати її в «рожевих окулярах», нівелюючи малі чи великі небезпеки. Реально діюча особистість має відрізнятися точним сприйняттям реальності, щоб розумно й успішно брати участь у національній справі. І це не участь пересічна, а така, що втілює бажання стати дедалі більше тією, ким є насправді, стати всім, чим здатна стати.

Висновки. У наших освітніх прагненнях виховати в молодого покоління почуття національної солідарності як практичної готовності бути дієво відданим щодо утвердження благополуччя народу, батьківщини, держави засадничою умовою має бути гармонізація між освітніми цілями батьків щодо своїх дітей та освітніми цілями держави. Національним надбанням повинна стати щаслива зростаюча особистість. Такий її духовний статус мусить

просвітлювати весь освітньо-виховний процес, у якому досягаються найвищі стандарти через виховні програми й технології, які дозволяють кожному вихованцеві реалізовувати весь свій потенціал як особистості, по-великому національно-центрованої, коли здійснюється благородний принцип: «Я – у нації, нація – у Мені».

Список використаних джерел

1. Брукс Девід. ДНК особистості; пер. з англ. Г. Елланська. Київ : Наш формат, 2017. 376 с.
2. Вовна А. М. Психологія мобілізованого. Тернопіль : Мандрівець, 2018. 152 с.
3. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії. Київ : МАУП, 2000. 312 с.
4. Платон. Держава. Київ : Орієнтир, 2016. 340 с.
5. Сойчук Р. Л. Виховання національного самоствердження в учнівської молоді: теорія і методика. Рівне : О. Зень, 2015. 288 с.
6. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. Київ : Радянська школа, 1978. 263 с.
7. Татенко В.О. Сучасна психологія: теоретико-методичні проблеми. Київ : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. 288 с.
8. Філіпчук Г. Г. Українськість: витоки, виклики, відповіді. Київ: Майстер книг, 2018. 448 с.

References

1. Brooks, D. (2017). *DNK osobystosti* [The Road to Character]. Kyiv: Nash format.
2. Vovna, A. M. (2018). *Psykhologhiia mobilizovanoho* [Psychology of the mobilized]. Ternopil: Mandrivets.
3. Ziazun, I. A. (2000). *Pedahohika dobra: idealy i realii* [Pedagogy of goodness: Ideals and realities]. Kyiv: MAUP.
4. Plato. (2016). *Derzhava* [State]. Kyiv: Oriientyr.
5. Soichuk, R. L. (2015). *Vykhovannia natsionalnoho samostverdzhennia v uchnivskoi molodi: teoriia i metodyka* [Education of national self-assertion in school youth: Theory and methodology]. Rivne: O. Zen.
6. Sukhomlynskyi, V. O. (1978). *Batkivska pedahohika* [Parental pedagogy]. Kyiv: Radianska shkola.
7. Tatenko, V. O. (2009). *Suchasna psykhologhiia: teoretyko-metodychni problem* [Modern psychology: Theoretical and methodological problems]. Kyiv: Vydavnytstvo Natsionalnoho aviatsiinoho universitetetu «NAU-druk».
8. Filipchuk, H. H. (2018). *Ukrainskist: vytoky, vyklyky, vidpovidi* [Ukrainianness: Origins, challenges, answers]. Kyiv: Maister knyh.

Ivan Bekh,

*Full member (Academician) of the NAES of Ukraine,
Doctor of Sciences in Psychology, Professor,
Institute of Problems on Education of the NAES of Ukraine,
Kyiv,*

NATIONAL SOLIDARITY WITHIN CONCEPTUAL AND INSTRUCTIONAL BOUNDARIES

Abstract. Contemporary pedagogy, which addresses the vital sphere of personality and its development, has reached a point where real opportunities emerge (by developing appropriate methodological principles, theoretical positions, and technologies) to solve problems at a worldview level of universal importance. One such issue is national solidarity.

The purpose of the article is to reveal the essence of the construct of “national solidarity” and outline the educational invariants for its development. The objectives are to conduct a logical-scientific review of the problem of national solidarity, propose a structural model for the category of national solidarity, provide a detailed characterization of the identified structural components, and reveal a series of educational principles that adequately reflect the essence of national solidarity and lead to corresponding

changes in learners. To achieve the goal of the article, the method of theoretical (synthetic) reflection on the stated problem, the method of structural-logical support for scientific inquiry, and the method of content enhancement concerning the set goal were used.

It is outlined that the driving point in comprehending national solidarity is a clear, logically verified concept of this phenomenology. This first captures the innovative component, the processual unfolding of which defines the theoretical-research boundaries. These boundaries are productive not as scientific constructs but as frameworks that provide a structural scheme of substantive orientation, leading to the successful achievement of the ultimate goal: the formation and development of this spiritual category.

It has been proven that, within this concept, national solidarity in its educational movement is represented by categories such as cohesion, a particular state, the motive of unity, educational principles, and educational rules. According to their significance (and within the scope of the scientific article), these structural-processual categories are interpreted in a cause-and-effect justification that establishes a consistent path toward the expected result. The latter is conditioned by corresponding educational procedures that enable each learner to realize their potential within the framework of mastering the value of national solidarity.

Key words: *education, educational principles, spiritual attraction of personality, methodological level, motive of unity, national solidarity, particular internal state, pedagogy of education, educational rules.*

Стаття надійшла до редакції 12.08.2024.
Стаття прийнята до публікації 23.08.2024.